

BARBARA PERCZYŃSKA
Lublin

FUNKCJONOWANIE FRAZEOLOGIZMÓW O ZNACZENIU ZWIĄZANYM Z RELIGIĄ CHRZEŚCIJAŃSKĄ W NAJSTARSZYCH RUSKICH ZABYTEKACH HAGIOGRAFICZNYCH

Wśród zachowanych najstarszych zabytków piśmiennictwa staroruskiego dominują teksty przekładowe z greki: ruskie redakcje przekładów staro-cerkiewno-słowiańskich i przekłady sporządzone na Rusi. Zabytki oryginalne są nieliczne, a ich większość stanowią znacznie późniejsze odpisy. Są to przede wszystkim teksty religijne, które trafiły na Ruś wraz z przyjęciem chrześcijaństwa. Język cerkiewnosłowiański, rozpowszechniony początkowo jako język kultu religijnego, szybko zyskał status języka literackiego. Tę odmianę języka zwaną książkową reprezentują teksty hagiograficzne, z których został zaczerpnięty materiał do badań nad frazeologią religijną. Są to utwory oryginalne powstałe na Rusi w XI-XII wieku, których najstarsze odpisy zamieszczono w *Sborniku Uspienskim XII-XIII w.* (Sb. Usp. s. 42-135) pod tytułami: *Сѣказаніе і страсть і поchwata ѣтју мѣзнку Бориса і Глѣба* (dalej BG), *Сѣказаніе чудсѣ стоју стратотѣрѣци чѣву Романа і Дѣда* (dalej RD), *Житіе прѣдбнаго оца нашего Феодосіа игумена печерѣскаго* (dalej FP). Pogląd o odrębności dwóch pierwszych tekstów przyjmuję za N. Iljinem (s. 209), S. Bugosławskim i A. Poppe (1969, 1973). Autorzy dwóch pierwszych utworów są anonimowi, trzeci wyszedł spod pióra Nestora. Przy doborze tekstów źródłowych kierowaliśmy się takimi czynnikami, jak: miejsce i czas powstania utworów, przynależność do jednego gatunku literackiego, wreszcie stopień oddziaływania literackich wzorców bizantyjskich. Wymienione utwory hagiograficzne spełniają postawione wymagania, a rezultaty badań – jak sądzimy – cechuje dość wysoka obiektywność.

Przy badaniu związków wyrazowych w oryginalnych tekstach staroruskich najwięcej trudności nastęrcza rozgraniczenie połączeń stałych i swobodnych:

kontekst – najważniejszy czynnik identyfikujący znaczenie konstrukcji analitycznej – nie zawsze dostarcza wystarczających argumentów; słowniki języka staroruskiego odnotowują tylko niektóre związki stałe i łączliwe. Dlatego też nieodzowne jest wykorzystanie rezultatów badań nad frazeologią funkcjonującą w utworach przekładowych z języka greckiego: zarówno w tekstach kanonu staro-cerkiewno-słowiańskiego, jak i najstarszych cerkiewnosłowiańskich. Do określenia bowiem zasobu cerkiewnosłowiańskich związków frazeologicznych bardziej przydatne są przekłady, niż teksty oryginalne. Jednak restrykcje, jakie na język przekładu nakłada język oryginału, dążenie do absolutnej wierności przekładu wobec oryginału (B. Uspienski, s. 18) stanowią przeszkodę przy określeniu stopnia przyswojenia określonej jednostki językowej.

W utworze oryginalnym, mimo istnienia ograniczeń natury językowej i pozajęzykowej, wybór odpowiedniej konstrukcji językowej w znacznym stopniu zależy od autora – użytkownika języka.

Przedmiotem opisu są w niniejszym artykule związki frazeologiczne wyekscerpowane z tekstów źródłowych, które spełniają następujące warunki: *s e m a n t y c z n y* – nazywają pojęcia związane z życiem religijnym; *f o r m a l n y* – są zwrotami tj. predykatami frazeologicznymi, realizującymi cechy nieciągłości, dwuakcentowości, zachowującymi zdolność paradygmatyczną przynajmniej jednego komponentu (A. Lewicki, s. 9.), motywowanymi przez połączenia zbudowane według wzorców charakterystycznych dla języka zabytków kanonu scs. i cerkiewnosłowiańskich. Przypomnieć tu należy, że zwroty stanowią zasadniczy trzon frazeologii cerkiewnosłowiańskiej (M. Kopylenko, s. 150).

Analiza funkcjonowania frazeologizmów należących do tej grupy pozwoli nam nie tylko określić stopień upowszechnienia jednostek cerkiewnosłowiańskich w staroruskim języku książkowym, ale również prześledzić proces tworzenia się nowych związków stałych w ramach starych struktur. Czynnikiem pozajęzykowym, stymulującym rozwój nowych jednostek językowych jest między innymi uznanie chrześcijaństwa jako religii oficjalnej na Rusi (B. Uspienski, s. 9).

A. Zwroty motywowane przez połączenia: *tvoriti (sъtvoriti)* + rzeczownik abstrakcyjny

Frazeologizmy motywowane przez połączenia czasownika *tvoriti (sъtvoriti)* jako członu konstytuującego z rzeczownikami abstrakcyjnymi w formie bier-

nika stanowią grupę najliczniejszą zarówno w tekstach kanonu scs. (R. Cejtin, s. 62), jak i cerkiewnoślowiańskich (M. Kopylenko, s. 152).

M. Kopylenko przytacza wiele związków frazeologicznych zaczerpniętych z przekładowych tekstów cerkiewnoślowiańskich, np. *prazdъnъstvo tvoriti, sъvѣtъ sъtvoriti, izmѣnu sъtvoriti, žrѣtvъ sъtvoriti*. Zdaniem badacza, czynnikiem decydującym o przejściu związku swobodnego tego typu w stały jest specyfika semantyki i łączliwości czasownika: *tvoriti (sъtvoriti)* występuje na miejscu greckiego czasownika ποιέω 'czynię' tylko wtedy, gdy łączy się on z rzeczownikami abstrakcyjnymi; połączenia ποιέω z rzeczownikami konkretnymi oddawane są zwykle przez czasownik *съзѣдати*. Zatem łączliwość *tvoriti (sъtvoriti)* z rzeczownikami konkretnymi jest ograniczona, a jedynie w tych połączeniach czasownik zachowuje swoje pierwotne znaczenie tworzenia. W połączeniach z rzeczownikami abstrakcyjnymi owo znaczenie ulega desemantyzacji (M. Kopylenko, s. 152-153).

W analizowanych zabytkach hagiograficznych (dalej ZH) łączliwość czasownika *tvoriti (sъtvoriti)* przedstawia się następująco: połączenia z rzeczownikami konkretnymi stanowią około 22%, w funkcji członu nominalnego wystąpiły nazwy budowli: *dvorъ, manastyрь, żywności: xlѣbъ, proskury, muka, rzeczowniki osobowe: žena, pastuxъ, sъrutъnikъ* i substancywizowany *slѣpъ*.

Zakres tematyczny rzeczowników abstrakcyjnych jest szeroki, zawierają się w nim nazwy pojęć etycznych: *grѣхъ* i społeczno-politycznych: *kramola, sъvѣtъ; razbojъ, sъbъranije, branъ*; terminy religijne: *molitva, poučeniје, prazdъnъstvo, prazdъnikъ*.

Najliczniej – 13 razy (BG – 1 raz, RD – 3, FP – 9) reprezentowany jest zwrot *molitvu tvoriti (sъtvoriti)*. Przytoczymy kilka przykładów: А САМЪ ВЪЛѢЗЪ ВЪ ШАТЬРЪ СВОИ НАЧАТЬ МЛТВОУ ТВОРИТИ ВЕЧЕРНЮЮ BG. 11 a. 23-26 (sygnatura oznacza: tytuł tekstu, numer strony i kolumnę, numer wiersza liczony od góry); ИДЕ ВЪ ХРАМЪ ТЪ И ЗАТВОРИВЪ ДВѢРИ О СЕБЕ ТОУ ЖЕ ПРЕБЫСТЬ ДО ОУТРЪННА МЛТВЫ ТВОРА FP 38b. 27-30; ПО ВСА НОЩИ ОБИХОДА ДВОРЪ МАНАСТЫРЪСКИЙ И МЛТВОУ ТВОРА FP 576. 23-26; ПРОЗВУТЕРЪ МЛТВОУ ТВОРИТЬ И ВОДОЮ СТОЮ ПОКРАПЛАЮ FP 546. 22-24; ШЕДЪШЕМА ИМА ВЪ ЦРКВЪ. И СЪТВОРИВЪ МЛТВОУ СЪДОСТА FP. 41a. 2-4.

We wskazanych kontekstach wydaje się konkretyzować znaczenie związku 'molit's'a bogu, obraščat's'a s molitvoju k bogu', gdzie *bogъ* odpowiada pojęciu Boga chrześcijańskiego. Trudno nam jednoznacznie sprecyzować, czy

tak sformułowana wartość semantyczna frazeologizmu nie jest wynikiem kolokacji, czyli sumą znaczenia związku i elementów kontekstu.

Wahania te utwierdzają 2 przykłady użycia frazeologizmu z dopełnieniem *къ bogu* wyrażającym osobę adresata: ПРИСТАВЪНИКЫ ВЪСЕГО РОДА. ИЖЕ КЪ БОГОУ ЗА НЫ МОЛИТВЫ ТВОРЯТЬ RD 18в. 28–31; ВИДЪ ПРЪПОДОБЪНААГО ѠЕОДОСИА ВЪ СВѢТЪ ТОМЪ. ПОСРЪДЪ МАНАСТЫРА ПРЪДЪ ЦРКВЮЮ СТОЮЩА. РОУЦЪ ЖЕ НА НБѠ ВЪЗДѢВЪШЮ И МЛТВОУ КЪ БѠУ ПРИЛѢЖЬНО ТВОРАЩА FP 55 г. 27–56а.2.

Zarówno słownik I. Srezniewskiego (Srzn. t. II, s. 166), jak i Srj XI–XVII odnotowują omówiony związek, jednak tylko ostatni podaje jego znaczenie – ‘molit’s’a, soveršat’ molitvu’ przy czym wartość semantyczna wyrazu *molitva* określona jest jako 1) ‘mol’ba, prośba’, 2) ‘molitva, molenije, slovo, obraščennoe k bogu’ (vyp. 9, s. 244).

Porównanie walencji semantycznej zwrotu z ekwiwalentnym czasownikiem *moliti s’a* zdaje się potwierdzić tezę o ukonkretnionym ograniczonym znaczeniu frazeologizmu. Czasownik *moliti s’a* niemal powszechnie łączy się z dopełnieniem wyrażonym konstrukcją syntaktyczną (forma celownika) lub analityczną (przyimek *къ* z formą celownika) rzeczowników osobowych nazywających boga i świętych, np.: МОЛИТИ СІА КЪ ГОСПОДОУ БѠУ ВГ 116.13–14; ПРИПАДАІА И МОЛА СА СЪТІМА RD 22в. 15–16; МОЛА СА ВЕЛИКОМОУ ѠЕѠДОСИЮ FP 49 г. 29–30; МОЛЮ ТИ СА ВЛАДЫКО МОИ FP. 62в. 20–21. Ten element kontekstu uznać należy za obligatoryjny, jeśli znaczenia czasownika i frazeologizmu mają być ekwiwalentne. Zdarza się bowiem, że w połączeniu z rzeczownikiem nazywającym osobę spoza wskazanego kręgu aktywizuje się pierwotne znaczenie czasownika tj. ‘prosit’, *uprašivat’* (M. Fasmer t. II, s. 642): ГЛАШЕ ЖЕ МОЛЮ ТИ СА ѠТЧЕ ПОВѢЖЪ МИ АЩЕ СДЕ ІЕСЕТЪ СНЪ МОИ FP 326. 2–4; НЪ ОУМОЛІЕНЪ БЫВААШЕ О ТОМЪ ѠТ КНАЗА И ѠТ ВЕЛЪМОЖЪ БРАТИИ О ТОМЪ ПАЧЕ МОЛАЩИ СА И ТАКО ЖЕ И ТОУ ТАКО ТЪМЪ МЪНАЩЕМЪ FP 62в. 5–10.

Podkreślić jeszcze należy, że w ZH nie stwierdzono wariantu leksykalnego omówionego frazeologizmu z czasownikiem *dějati*, który w zabytkach kanonu scs. odpowiada greckiemu leksemowi werbalnemu *προσεύχομαι* (L. Moszyński, s. 53). Na stabilizację połączenia z *tvoriti* wpłynął z pewnością fakt bardzo wczesnego wyjścia z użycia czasownika *dějati* (A. Vaillant, s. 305).

Połączenie *prazdъnikъ* (*prazdъnъstvo*) *tvoriti* (*sъtvoriti*) należy zaliczyć jeśli nie do związków stałych, to z pewnością do stabilizujących się. W za-

bytkach kanonu scs. odnotowano 3 jednordzenne wyrazy bliskoznaczne: *prazďnъstvo*, *prazďnikъ*, *prazďnъstvije*, z których tylko dwa pierwsze charakteryzowały się wysoką częstotliwością użycia.

W analizowanych ZH ilościowo zdecydowanie przeważają połączenia z rzeczownikiem *prazďnikъ* (7), związek z komponentem *prazďnъstvo* potwierdzony został jeden raz w RD (obok jednego przykładu z *prazďnikъ?*).

Do włączenia omawianego zwrotu w krąg frazeologii religijnej skłania nas jakość kontekstu, w którym znaczenie frazeologizmu się realizuje: człony określające wyrażane są przez rzeczowniki nazywające realia życia cerkiewnego: ТВОРАШЕ ПРАЗДНЪСТВО СТОУМОУ НИКОЛЪ ПО ВСЯ ЛЪТА RD 216. 5–6; ТВОРАШЕ ПРАЗДНИКЪ ВЫШЕГОРОДЪ ЧАСТО ПРИХОДА ЛЪТОМЪ ХОТАШЕ ЖЕ И ЦРКВЪ НАЧАТИ ЗЪДАТИ RD 246. 1–4; ХОТЯЩЕМЪ ИМЪ ПРАЗДНИКЪ ТВОРИТИ СТЫЯ БЦА FR 426. 16–17; ОБЪЩА ЖЕ И ЦРКВИ ТВОРАШЕ ПРАЗДНИКЪ ВЪ ТЪ ДНЪ FR, 53a, 23–24; ТАКО СЪТВОРИША НА ОУТРБИ ДНЪ ПРАЗДНИКЪ СВЪТЪЛЬ СТЫЯ БЦА FR 53b. 13.

Przez połączenie zbudowane zgodnie z rozpatrywanym wzorcem motywowany jest związek: *penije sъtvoriti* (*tvoriti*), zapisany w ZH w następujących kontekstach: АРХИЕПИСКОУПЪ СЪТВОРИ ВЪ ТОИ КЛЪТЪЦЪ ВСЕНОЩНОЮ ПЪНИЮ RD 196. 17–18; ПО ОБЫЧАЮ СТОЮ ПЪНИЮ СЪТВОРИША FR 646. 19–20; ПЪНИЮ И МЛТВОУ СЪТВОРЪШЕ ВЪЗВРАЩАХОУ СА ВЪСПАТЬ FR 54r. 16. Znaczenie związku: 'otsluživat' cerkovnuju službu' określamy na podstawie znaczenia synonimicznych konstrukcji odnotowanych w analogicznych kontekstach: НАЧАША ПЪТИ ЛИТОУРГИЮ RD 226. 3–4; ДА ЮГДА ОТЪПОЮТЬ СЪТВОРЯТЬ ЮСИ МЛТВОУ RD 22a 32–226.1

Powyższe rozważania upoważniają nas do stwierdzenia, że zwroty motywowane przez połączenia typu *tvoriti* + rzeczownik abstrakcyjny, nazywający terminy związane z obrzędkiem religijnym, choć charakteryzują się wariantowością formalną a) szyku: *molitvu tvoriti* : *tvoriti molitvu*; b) postaci słowotwórczej komponentu nominalnego: *prazďnikъ*; *prazďnъstvo tvoriti*; c) formy liczby komponentu nominalnego *molitvy* : *molitvy tvoriti*; d) aspektu czasownika: *prazďnikъ tvoriti* : *sъtvoriti* są związkami stałymi: mają ustabilizowaną postać gramatyczną i słowną. Wartość semantyczna tych związków nie jest równa sumie znaczeń wyrazów wchodzących w skład motywującego je połączenia.

B. Zwroty motywowane przez połączenia:
iměti + rzeczownik abstrakcyjny

Czasownik *iměti*, podobnie jak *tvoriti*, charakteryzuje w tekstach kanonu scs. i cerkiewnosłowiańskich szeroki zakres łączliwości (M. Kopylenko, s. 155). W analizowanych ZH stwierdzamy połączenia zarówno z rzeczownikami konkretnymi, np.: *žilišče, svěšča, muka 'maķa', medъ, orudije, vino, otrokъ*, jak i abstrakcyjnymi, np. *nadeža, l'uby, milostъ, sьměrenije, gněvъ, bolestъ, von'a, obyčajъ, pam'atъ, dьrznovenije*.

M. Kopylenko podkreśla, że tylko w połączeniu z rzeczownikami konkretnymi realizuje się znaczenie przynależności fizycznej – tj. podstawowe znaczenie czasownika *iměti*. W połączeniu z rzeczownikami abstrakcyjnymi następuje proces jego desemantyzacji, zatem połączenia zbudowane według wzorca *iměti* + rzeczownik abstrakcyjny stają się potencjalnymi związkami frazeologicznymi.

W tekstach kanonu scs. wzorzec ten reprezentuje związek *věro iměti*, który stoi na miejscu greckiej konstrukcji analitycznej: АЩЕ Б Ы С Т Е И М Ъ Л И В ЪРЖ АКО ЗРЬНО ГОРОУШЬНО paralelne do: εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σιτηαλεως (por. Łk. 17.6), ale także występując z przeczeniem *ne iměti věry* odpowiada czasownikowi greckiemu ἀπιστέω 'nie wierzyć' (L. Moszyński, s. 259).

W analizowanych ZH omawiana konstrukcja wystąpiła tylko raz w cytacie z Ewangelii: ВЪСПОМЯНОУХЪ ГИ СЛОВО ТВОЕ РЕКЪШЕЮ АЩЕ ИМАТЕ ВЪРОУ ЯКО И ЗРНО ГОРУЩЬНО FP. 266. 1–4.

Słownik Srezniewskiego pod hasłem *věra* zamieszcza połączenie ilustrując je jedynie cytatami z Ewangeliarza Ostromira (Srzn. I, s. 1095).

W analizowanych ZH synonimem związku *věru iměti* o znaczeniu 'verit', *byt' ubeždennym v čem'* jest połączenie *jati (imati) věru*, które rozpatrzemy niżej.

Jedynym połączeniem, które stanowi realizację omawianego wzorca i mieści się w kręgu frazeologii religijnej jest związek *l'ubovъ iměti 'l'ubit', byt' predannym komu'*, który został potwierdzony w każdym z tekstów, np.: ПОСЛА ЖЕ КЪ БОРИСОУ ГИ БРАТЕ ХОЧЮ СЪ ТОБОЮ ЛЮБЪВЪ ИМЪТИ BG 106. 28–29; СЪ ОУБО ЛЮБЪВЪ МНОГОУ ИМЪАШЕ КЪ СЪИИМА RD 246. 15–17; НЕ ТЪКЪМО КЪ СТАРЪШИНАМЪ НЪ И КЪ СЪВЪРЪСТЪНЫИМЪ СЕБЪ ЛЮБЪВЪ И ПОКОРЕНИЮ ИМЪТИ FP 626. 15–19 (w sumie 6 razy).

Potwierdzenie stałego charakteru związku poprzez wskazanie na jego od-
twarzalność znajdujemy w tekście FP: СЪ ЛЮБѢВЪ ИМѢА Я К О
Ж Е Р Е Ч Е С А Н Е П Р О С Т О У К Ѣ ОЩО НАШЕМОУ ТЕОДО-
СИЮ 53в. 24–26.

Związek stały *l'ubovъ iměti* jest synonimem czasownika *l'ubiti*, o czym
świadczy użycie obu jednostek językowych w analogicznych kontekstach, np.
МОУДРОСТИ ИСПЪЛНЕНЪ ЛЮБѢВЪ ЖЕ НЕ ПОРОЧЬНОУ
ИМѢА КЪ ВСЕИ БРАТИИ FP 35в. 25–27 i НАЧА СЪ МОЛЪБОУ
ОУВѢЩАВАТИ И ДА НЕ ОТЪБѢЖИТЬ ОТЪ НЕЯ ЛЮБЛЯШЕ БО
И ЗѢЛО ПАЧЕ ИНѢХЪ FP 29а. 19–22.

C. Związek frazeologiczny *jati (imati) věru*

W odróżnieniu od połączenia *iměti věro* poświadczonego w tekstach kano-
nu scs. nielicznymi przykładami, związek *věro jati (imati)* charakteryzuje
wysoka częstotliwość użycia (R. Cejtin, s. 62). Na przykład, w *Kodeksie
Zografskim* został potwierdzony 41 razy na miejscu czasownika greckiego
πιστεύω 'wierzyć', ale też raz jako ekwiwalent πείθω 'być posłusznym',
z przeczeniem oddaje znaczenie czasownika ἀπιστέω 'nie wierzyć' (L. Mo-
szyński, s. 259).

W analizowanych ZH *věru jati (imati)* ma to samo znaczenie, co w zabytkach
kanonu scs. Został poświadczony w każdym tekście: ЛЮБЫ ВЪСЕ
ТЪРПИТЬ ВСЕМОУ ВѢРОУ ІЕМЛЕТЬ BG 11в. 20–22; ІЮЩЕ ЖЕ И
СЛ-ПА ІЮГО СЪТВОРИХОВЪ НА ОУВѢРИЕ ПРОЧИМЪ ЕДА НЕ
НАЧЬНОУТЬ ВЫ ВѢРЫ ІАТИ RD 23в. 22–25; ИДИ ПО ГЛѢОУ
МОЮМОУ ВЪ ИМА ГА НАШЕГО ІСУ ХА ОБРАЩЕШИ МЕДЪ ВЪ
СЪСОУДЪ ТОМЪ. ОНЪ ЖЕ ВѢРОУ ИМЪ БЛАЖЕНОМОУ ѠТИДЕ
FP 54а. 12–17; РЕКЫИ ИМИ МИ ВѢРОУ ОЧЕ ЈАКО И СЪСОУДЪ ТЪ
ВЪ НЕМЪ ЖЕ БѢ ТАКОВОЮ ПИВО 54а. 4–6.

Dodać tu należy, że w języku staroruskim czasownik *jati* został wyparty
przez prefiksalny derywat *vъz'ati*. W analizowanych ZH znajdujemy jedynie
izolowane formy imiesłowów w połączeniu z rzeczownikiem konkretnym, np.:
ТЪРЧИНЪ ИЗЪМЪ НОЖЪ И ИМЪ БЛАЖЕНААГО BG 14г. 22–24;
ИМЪША ЖЕ НОГОУ ІЮГО ВРЕДЬНОУЮ RD 216. 28–29; ЗА
ВЛАСЫ ИМЪШЕ И FP. 446. 20.

Równoległe z frazeologizmem *věru jati (imati)* w BG i RD używany jest
czasownik *věrovati*, który już w tekstach kanonu scs. zaczyna z nim konkuro-

wać, chociaż powstaje później niż związek wyrazowy (R. Cejtlin, s. 62). Przytoczymy kilka przykładów: САМЪ ГЪ РЕЧЕ ВЪРОУАИ ВЪ МЯ ВГ 17в. 6–7; ИЖЕ КЪ БОГОУ ВЪРОУЮТЬ И ВЪ НААЖЮ ВЪСКРЬСЕ-НИА RD 18в. 8–10; ОВИ ВЪРОВААХОУ СЛЫШАЩЕ СИ А ДРОУ-ЗИИ НЕ ВЪРОВААХОУ RD 18г. 27–29. W związku z tym, że zdecydowana większość użyć czasownika (5) wystąpiła w RD, można chyba przypuszczać, że o wyborze określonej jednostki językowej decydował autor utworu.

W podsumowaniu sformułujemy kilka uwag ogólnych. Przyjęcie chrześcijaństwa postawiło Słowian przed koniecznością nominacji obcych im pojęć związanych z religią. Wiernie tłumaczenia greckich ksiąg liturgicznych pociągnęły za sobą wprowadzenie ogromnej ilości zapożyczeń i kalek, także na poziomie frazeologii. Obok kalek funkcjonują jednak związki frazeologiczne – odpowiedniki pojedynczych leksemów w tekstach greckich. W oryginalnych utworach staroruskich, do których należą analizowane ZH, obok przyswojonych frazeologizmów cerkiewnosłowiańskich funkcjonują jednostki w zabytkach kanonu scs. nie potwierdzone. Najbardziej reprezentatywną grupę stanowią związki motywowane przez połączenia czasownika *tvoriti* z rzeczownikami abstrakcyjnymi: *molitva*, *prazdъnikъ*, *pĕnije* nazywające pojęcia związane z zewnętrznymi formami kultu religijnego. Na „produktywność”, jeśli użyć terminu słowotwórczego, wskazanego wzorca miały wpływ zarówno czynniki językowe: skłonność czasownika o szerokim zakresie łączliwości do desemantyzacji w połączeniach z rzeczownikami abstrakcyjnymi, jak i pozajęzykowe: konieczność nazywania pojęć związanych z rozpowszechnieniem się religii chrześcijańskiej.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- [S. Bugosławskij] Б у г о с л а в с к и й С. А., Пам'ятки XI-XVIII вв. про князів Бориса та Гліба (Развідка та тексти), Київ, 1928.
- [R. Cejtlin] Ц е й т л и н Р. М., Лексика старославянського языка, Москва 1977.
- [M. Fasmer] Ф а с м е р М., Этимологический словарь русского языка, т. I-IV, Москва 1986-1987.
- [N. Iljin] И л ь и н Н. Н., Летописная статья 6523 года и её источник, Москва 1957, с. 170-188.
- [M. Korylenko] К о п ы л е н к о М. М., Фразеологические явления в памятниках славянской переводной литературы X-XII вв.: „Вопросы фразеологии”, вып. 106, Самарканд, 1961, с. 150-159.

- [A. Lewicki] L e w i c k i A. M., Motywacja globalna frazeologizmów. Znaczenie przenośne, symboliczne i stereotypowe, w: Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej III, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 7-23.
- [L. Moszyński] M o s z y ń s k i L., Język Kodeksu Zografskiego, cz. 1, Imię nazywające (rzeczownik), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1975.
- [A. Poppe 1969] P o p p e A., Opowieść o męczeństwie i cudach Borysa i Gleba. Okoliczności i czas powstania. „Slavia Orientalis”, 1969, nr 3, s. 267-292; nr 4, s. 349-382.
- [A. Poppe 1973] П о п п э А., О времени зарождения культа Бориса и Глеба, „Russia mediaevalis”, München 1973, t. I, s. 6-29.
- [Sb. Usp.] Успенский сборник XII-XIII вв., под ред. С. И. Коткова, Москва, 1972.
- [Srj.] XI-XVII. Словарь русского языка XI-XVII вв. Вып. 1-15, Москва 1975-1989.
- [Srzn.] Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам, Санктпетербург 1893–1912, т. I-III.
- [B. Uspenskij] Успенский Б. А. Краткий очерк истории русского литературного языка (X-XIX вв.), Москва 1994.

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ СО ЗНАЧЕНИЕМ
СВЯЗАННЫМ С ХРИСТИАНСКОЙ РЕЛИГИЕЙ, В ДРЕВНЕЙШИХ РУССКИХ
АГИОГРАФИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКАХ

Р е з ю м е

В настоящей статье демонстрируются результаты анализа функционирования религиозной фразеологии в древнерусских агиографических памятниках XI-XII вв. Предметом исследования являются глагольные фразеологизмы, засвидетельствованные в трёх житийных произведениях, помещенных в Успенском сборнике XII-XIII вв.: Сказании о Борисе и Глебе, Сказании чудес Романа и Давида, Житии Феодосия Печерского. Во внимание принимаются фразеологические единицы, мотивированные словосочетаниями, построенными по моделям: *творити (сътворити)* + абстрактное существительное; *имети* + абстрактное существительное; *яти (имати)* + абстрактное существительное. Имена, в основном, называют понятия, связанные с религиозной жизнью.

Наиболее показательную группу составляют фразеологизмы, мотивированные словосочетаниями первого типа; именные компоненты выражены словами: молитва, пение, праздникъ. Их распространение в церковно-книжном стиле древнерусского языка связано с процессом христианизации Руси.

Перевод Барбара Перчиньска